

ZADNIČ Z BEVKOM V ZAKOJCI

Vsak pisatelj, ki ni pisatelj iz knjig, je nekje doma — pisatelj France Bevk, ki je doma iz Zakojce, ta Zakojca je na Primorskem, ta Primorska je naša slovenska dežela. In za to našo slovensko domovino je neprecenljivo vredno, da smo na Slovenskem imeli pisatelje in pesnike, umetnike besede, ki so vsak po svoje znali v svojem stvariteljskem izročilu izpričati svojskost tiste svoje ožje domovine, iz katere so izšli; prav ta raznolikost naše male dežele nas bogati, hkrati pa prinaša v našo kulturno sredino, ki je zemeljsko tako stisnjena, nenehno svežino.

Leto ali dve leti bo, v prav takšen jesenski čas, ko macesni proti Bevkovi Zakojci pozlatijo in ko senarji tvorijo po strminah krmo iz grap, ko se mi je ta, iz toliko Bevkovih knjig izpričani svet prav z Bevkom po svoje razodel. Tišina, ki sem jo znenada začutil, ko sem se zaziral po strminah in po podolgastih zelenih grapah, me je do konca prevzela in lahko sem začutil tod svet iz Bevkove knjige — pisatelj te svoje Zakojce, te grapaste Tolminske, ga je ob meni še enkrat podoživljal — upam, da ni bilo zadnjič — in — kakor da bi se mu otroška leta vračala.

Bevkov korak je bil že težak, vseeno pa se je hotel pognati po koloččinah in po ozkih stezah na strmem svetu ko kdaj za mlada; nobena beseda, da ni več v pastirskih ali v šolarskih letih, ni pomagala: spomin je oživiljal otroštvo in ko da bi moral pomladiti tudi že stare in nadložne pisateljeve noge.

Tu je bil grčasti trš s šolarjevimi doživljaji, tu je bil izvir pred domačijo, tu je bila domačija sama, nekaj ograjenega vrtiča in vnovič in vnovič sama strmina in strme stezice, da sem se resnično zbal za pisatelja, ko sem mu s strahom sledil, kako se poganja po teh stezah. Ali ostal je samosvoj, kakor je bil vselej ali pri pisanju ali v življenju.

V domačiji sva odkrila izrezan ali izdolben čevljarski stolček, že prižagane čevljarske klopi ob steni in kamrico, še vso takšno, kakršna je bila iz časov Bevkovega otroštva in šolanja; tudi za hišna vrata smo zvedeli od pisatelja, povedal nam je z veseljem in neprikritim zadovoljstvom: »To so še prav tista vrata, kakor so bila, skozi katera smo še mi hodili.« Zdaj živita na tej domačiji otroka Bevkovega brata, nečak in nečakinja; dekle hodi v tovarno; otroka živita na domačiji sama, starši so jima pomrli, zadnji od njiju je umrl Bevkov brat, partizanski oficir, že pred leti.

V grapi pod domačijo leži drugi Bevkov dom; iz tiste hiše med visokimi smrekami je prišla Bevkova mama; na tej kmetiji je bila za dekle.

Nikoli ne bom pozabil svetéšnjega spoštovanja, ki so ga kazali domačini do svojega pisatelja, naj je bilo to na tem Bevkovem drugem domu, koder se je največ držal po zgodnji materini smrti, ali pri ljudeh po Zakojci ali na Bukovem, kamor je nekoč hodil v šolo. In slej ko prej je stekla med domačini in med njihovim pisateljem govorica o vsakdanjih težavah, o tistih domačih skrbih, s katerimi se je Bevk tod srečeval že v otroških letih, a ki jih še vedno ni konec, kajti težkega življenja v teh strminah, kjer je treba trdo prijeti za motiko, še ne bo tako kmalu konec; pa tudi to je, da se ljudje ne bojijo tega življenja tod.

Ko se popoldne vračava, gre pot mimo hrama, o katerem zvem zgodbo: za cel roman je te zgodbe — gre za družinsko dramo, gre za partizanski čas. Pisatelj pripoveduje in znenada začutim, kako mu je za vse te ljudi hudo, začutim, kako so njegov pisateljski svet prizadeli vsi — tisti, ki niso nič krivi, in tisti, ki bi naj bili krivi za gorje drugega ali celo bližnjega, ko . . . ko da bi šlo vselej in vedno za eno samo človekovo trpljenje.

Dolgo lahko razmišljam o tem romanu, ki se je tod dogajal, a ko smo potem na noč že mimo partizanskega Cerknega, se mi za trenutek zazdi, kako je človekova usoda na tem svetu podobna človekovi usodi, naj jo človek doživi na Zakojci ali na Bukovem — le pisatelj jo mora znati izpričati, pa bo povsod blizu človeku in povsod doma, tako na Slovenskem kakor kjerkoli po tujem svetu.

Pisatelj France Bevk je znal biti mojster pripovedovanja, znal je pripovedovati ljudem o ljudeh, znal je soditi s svojim primorskim človekom o teh ljudeh, a znal je nazadnje biti tudi milosten, hotel je človeka razumeti ter mu biti pravičen; znal je začutiti z njim, kakor zna to samo ljudstvo in velik pisatelj — tod pa je doma velika literatura.

Ivan Potrč

(Ljubljana, 17. septembra 1970, ob pisateljevi osemdesetletnici in smrti)